

KİTABI DEDE KORKUT DESTANLARINDA ÖVGÜ

Doç. Dr. Elza Semedli *

ÖZ

Makalede edebiyatta övgü geleneğinin tarihine kısa bir bakışla Türk edebiyatı, dili, tarihi, kültürü ve folkloru için son derece önemli bir eser olan Dede Korkut Hikayeleri ele alınarak bu hikayelerdeki övgü geleneğinin kendinden önceki yazılı Türk edebiyatı örnekleri ile karşılaştırmalı incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Muharrem Ergin tarafından yayınlanan Dede Korkut Kitabı'ndaki 12 hikâyenin övgü unsurları ele alınmıştır. Bu övgü unsurları daha önceki çalışmamızda incelediğimiz Orhun abideleri, eski Uygur metinleri ve Karahanlı dönemi eserlerinden Kutadgu Bilig'deki övgü unsurlarıyla karşılaştırılarak tasnif edilmiştir.

Çalışma, var olan bir durumu belge incelemeye dayalı bir biçimde betimlediği için nitel veri analizi ve karşılaştırmalı analiz tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Anahtar kelimeler: *Dede Korkut Hikayeri, övgü, Orhun abideleri, eski türk şiiri,*

GİRİŞ

Dünya edebiyatında ilk övgü örnekleri Antik Roma şiirinde görülmekle birlikte (*Tetley 2009:1*), Arap edebiyatında da Cahiliye Dönemi'nden beri esir ve tutsakların affedilmesi, herhangi bir bölgeye yönetici atanması ve hatta evde kalmış kızların evlenmesi amacıyla methiyeler yazıldığı bilinmektedir (*Gasımova 2007:187*). Banarlı'nın (*1987:187*) da belirttiği gibi bunlar “*herhangi bir şahsa, hükümdara yönetilmiş, dalkavukluk sayılabilecek methiyeler değil, mensubiyetiyle iftihar eden bir kabileye övgülerdi*”.

Türk edebiyatında ise övgünün ilk örneklerini Türkçenin ilk yazılı kaynaklarında Orhun Abidelerinde, Manici ve Burkancı çevrede yazılmış Uygur metinlerinde görmekteyiz. Klyaştorını (*1964:53-54*) da “*tarihi-biyografik metinler*” başlığı altında topladığı bu abidelerin Türklerin ünlü hakanlarını vasfeden yazılar olduğunu kaydetmiştir. Orhun Abidelerini övgü açısından incelediğimiz bir başka araştırmada kağanlara yapılan övgüyü genelde aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir.

1. Kağanların tanrı tarafından bağışlanmış “*kut*”a ve “*yarluk*”a sahip olmaları:
2. Kağanların halka ve millete gösterdikleri hizmetleri:
- 3- Kağanların cömertliği ve adaletliliği.
- 4- Kağanların milleti yoktan var etmeleri, düzene sokmaları
- 5- Kağanların alp, bilgili, doğru, yiğit ve cesur olmalarının övgüsü:
- 6- Kağanların seçkinliği, savaş yeteneği, liderlik vasıfları:
- 7- Türk devletinin gücü ve beylerinin, milletin dürüstlüğü

Yine aynı çalışmada Uygur dönemine ait eski Türk şiirindeki övgünün de kendi boyunu, ilini ve hanımı övme boyutlarıyla Orhun Abideleri'nden ayrılmadığı, fakat övgüye bir de dinî unsurların eklendiğini tespit etmiştik. Uygur şiiri örneklerinde de hayvan, kuş, dağ, su, toprağa yapılan övgüler ile kahramanların ve “*kök böri*”nin övüldüğü görülmüştür.

* Khazar University, School of Education, Azerbaijani Language and Literature Department, Baku/Azerbaijan, esemedova@khazar.org

Türk edebiyatında Arap, Fars methiye geleneği ile yazılmış ilk eser olan Kutadgu Bilig’de aynı zamanda Türkçe ilk mesnevi olarak Allah’ın, Peygamber’in, Dört Halife’nin ve hükümdarın övgüsü yer almaktadır. Oğuz Türkçesi’nde yazılmış Dede Korkut Hikâyeleri’nin giriş kısmında da halk edebiyatı ürünü olmasına rağmen aynı methiye geleneğinin izleri görülmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde de İslamiyet öncesi Türk edebiyatında tespit ettiğimiz ve 7 başlık altında inceleyeceğimiz övgü unsurları bulunmaktadır.

1- Kendi, ilininin, yurdunun, halkının övgüsü

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sevgi ve saygının göstericisi olarak övülen varlıklardan biri de vatan ve yurttur. Salur Kazanın düşman yağmalayan yurdu ile haberleşmesi bu anlamda manidardır.

*Kavum kable menüm kuma yurdum
Kulan ile sığın geyiğe konşı yurdum
Seni yağı nireden tarımış gözel yurdum
Ağ ban ivler dikilende yurdi kalmış
Karucık anam otıranda yırı kalmış
Oğlum Uruz oh atandan puta kalmış
Oğuz bigleri at çapanda meydan kalmış
Kara mudbak dikilende ocak kalmış (Ergin 1997, 100)*

Salur Kazanın Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boyda düşmanı övmesi karşılığında kendisini azat edileceği denen Salur Kazan kopuzu eline alıp kendi hünerlerini sayarken düşmana;

Kendü aslım kendi köküm sımağum yok,

Oğuz erenleri turur–iken seni ögmegüm yok diye cevap verir. (Ergin 1997, 236)

2- Dini motiflerin övgüsü

Dede Korkut Hikâyeleri Allah’ın övgüsü ile başlanır, peygamberin, halifelerin, Yasin suresinin, Hazreti Ali’nin ve torunlarının ve Kuran’ın övgüsü ile devam edilir. - Ağzı açup öger olsam üstümüzde Tanrı görklü. Tanrı dostı din serveri Muhammed görklü. Muhammedin sağ yanında namaz kılan Ebu bekr Sıddık görklü. Ahır sıpara başıdır amme görklü. Heceninleyin düz okınsa Yasin görklü. Kılıç çaldı, din açdı Şah-ı merdan Ali görklü. Ali-nin oğulları Peygamber nevaleleri Kerbala yazısında yezidler elinde şehid oldu Hasan ile Hüseyin iki kardaş bile görklü. Yazılıp düzilüp gökden indi Tanrı ilmi Kuran görklü.

Daha sonra Kurani okuyan ulemalar, Mekke, Mekke’ye giden hacılar, ayine günü, hutbe, hutbe okuyan hocalar, dinleyen ümmet övgüsü gelir - Ol Kurani yazdı dizdi ulemalar öğrenince küydi piçdi âlimler serveri Osman Affan oğlu görklü. Alçak yirde yapılıpdu Tanrı ivi Mekke görklü. Ol Mekkeye sağ varsa esen gelse sıdkı bütün hacı görklü. Sağış gününde ayna görklü. Ayna günü okıyanda kutbe görklü. Kulak urup dinleyende ümmet görklü. Minarada banlayanda fakı görklü.

Duha Koca oğlu Deli Dumrul hikâyesinde Deli Dumrul Allah-u Taala’yı şöyle över;

*Yücelerden yücesin
Kimse bilmez nicesin
Görklü Tanrı*

.....

*Dayim turan cebbar Tanrı
Baki kalan settar Tanrı.... (Ergin 1997, 180)*

Kan Turalı da karşısındaki aslanı yenmek için sana sığındum cömerdler cömerdi gani Tanrı (Ergin 1997, 190) diyerek dua eder. DKK’ta Tanrıya yapılmış en güzel övgülerden biri oğlu Yigenek

tarafından tutsaklıktan kurtarılan Kazılık Koca tarafından yapılır;

<i>Yücelerden yücesin</i>	<i>Kimse bilmez nicesin</i>
<i>Aziz Tanrı</i>	
<i>Sen anadın toğmadun</i>	<i>Sen atadun olmadun</i>
<i>Kimse rızkın yimedün</i>	<i>Kimseye güç itmedin</i>
<i>Kamu yirde ahedsin</i>	<i>Sen Allahu samedsin</i>
<i>Ademe sen tac urdun</i>	<i>Şeytana lanet kıldun</i>
<i>Bir suçdan ötüri dergahdan sürdün</i>	
<i>Nemrud göge oh atdı</i>	
<i>Karnı yaruk balığı karşı tutdun</i>	<i>Ululuğuna haddun yok</i>
<i>Senün boyun kaddun yok</i>	<i>Ya cismle ceddün yok</i>
<i>Urduğın ulıtmayan ulu Tanrı</i>	<i>Basduğın belürmeyen bellü Tanrı</i>
<i>Götürdüğün göge yetüren görklü Tanrı</i>	<i>Kakıduğın kahr iden kahhar Tanrı</i>
<i>Birliğüne sığındum çalabum kadir Tanrı</i>	<i>Meded senden</i>

3- Hükümdarların/ hanların tanrı tarafından bağışlanmış “kut”a ve “yarluk”a sahip olmalarının övgüsü

Orhun kitabeleri’nde kağanların tanrı tarafından bağışlanmış “kut”a ve “yarluk”a sahip olmaları inancı ve bunun övgü unsuru olması ortaya koyduğu eserlerde de görülmekte ve bu özellik hem Orhun abidelerinde hem de Uygur şiirinde devam ettiği gibi Dede Korkut Hikâyeleri’nde de de yaşamaktadır. Begil oğlu Emren Boyında Begil’in eşi Bayındır Han’a küsen ve ona asi olan eşine, Yigidüm big yigidüm, padişahlar Tanrının kölgesidür, padişahına asi olanun işi rast gelmez, diyerek nasihat eder. (Ergin 1997, 218)

4- Kahraman beylerinin, hükümdarların ve bey oğullarının övgüsü

Dede Korkut Hikayeleri’nde ilk övülen Hanlar Hanı han Bayındır’dır. İkincisi ise Salur Kazan’dır. Hikayede Salur Kazan tüli kuşun yavrısı, beze miskin umudu, amit suyunun aslanı, karacüğün kaplanı, konur atın yiyesi, han Uruz’un ağası, Bayındır Hanun güyegüsü, kalın Oğuzun devleti, kalmış yiğit arkası gibi ifadelerle yüceltilir (Ergin 1997, 95). Hikayelerde bey çocuklarının isim alması için yiğitlik göstermesi gerekir ki, Dedem Korkut gelsin, yiğitliğini övsün ve ad koysun. Bu övgülerden biri Dirse Han’ın oğlu Buğaç’a aittir. Hikayede Bayındır Hanın katı taşa buyniz ursa un gibi ügiden, üç kişi sağ yanından üç kişi sol yanından demür zincir ile tutan buğasını hem güç hem de zekası sayesinde aklını kullanarak yenen Dirse Hanın oğlunu Dede Korkut, erdemli ve hünerli sıfatları ile överek ona Buğaç adını verir. (Ergin, 1997, 82). Burada dikkat çeken hususlardan birisi, Dede Korkut Hikâyelerindeki kahramanların doğa üstü güce sahip varlıklar olarak gösterilmemesi, kahramanlıklarını kollarının ve zekâlarının gücünden alarak övülmeleridir.

Dede Korkut’ta Salur Kazan’ın imdadına yeten kalın Oğuz biglerinin vasıflarında, gösterdikleri hünerler ve fiziki görünüşleri tasvir edilerek övülür. Bu tasvirler arasında Bügdüz Emen’i methederken yapılan tasvir aynı zamanda Dede Korkut Hikâyeleri’nin oluşum tarihiyle ilgili bilgi vermesi açısından da önemlidir;

Kara Dere ağzında Kadir viren, kara buğa derisinden bişiginün yapuğu olan, acığı tutanda kara taşı kül eyleyen, bıyıgın ensesinde yidi yirde dügen, erenler evreni – Kazan Bigün kardaşı Kara Göne

Demür kapu Dervendindeki demür kapuyı depüp alan, altmış tutam ala gönderinün uçında er böğürden – Kıyan Selçuk oğlu Delü Dumrul

Hemid-ilen Merdin kalesin depüp yıkan, demür yaylu Kıpçak Melike kan kUSDuran, gelüben Kazanun kızın erlik-ile alan, Oğuzun ak sakallu kocaları görende ol yigidi tahsinleyen, al mahmuzi şalvarlu, atı bahri hotazlu - Kara Güne oğlu Kara Budak

Destursuzca Bayındur hanın yağısın basan, altmış bin kafire kan kUSDuran, ağ boz atınun yilisi üzerinde kar turduran – Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin

Parasarun Bayburd Hisarından parlayup uçan, ap alaca gerdegine karşı gelen, yidi kızun umudu, kalın Oğuz imrençesi, Kazan Bigün ınağı - , boz aygırlu Beyrek (*Beyrek için yapılan bir başka övgüde çaya baksa çalumlu, çal-kara kuş erdemli bir güzel, yahşi yigit tasviri verilmiştir. Ergin 1995, 118*)

Çaya baksa çalumlu, çal-kara kuş erdemli, kur kurma kuşaklu, kulağı altun küpelü, kalın Oğuz biglerini bir bir atından yıkıçı – Kazılık Koca oğlu Big Yigenek

Altmış ögeç derisinden külah itse kulaklarını örtmeyen, kolu budi harança, uzun baldırları ince, Kazan Bigün tayısı at ağızlu – Aruz Koca

Varuban Peygamberün yüzün gören, gelübeni Oğuzda sahabesi olan, acığı tutanda bıyıklarından kan çıkan, bıyığı kanlu - Bügdüz Emen (*Ergin 1995, 112-113*)

Kazılık Koca oğlu Yigenek babasını esaretten kurtarmak için Bayındur Han'dan destur dilerken Bayındur Han onunla gidecek yigirmi dört sancak beglerinin yigitliğini şöyle tarif eder;

- *Evvel Demür Kapu Dervendinde big olan, kargu sünü ucında er böğürden, garıma yetdüğünde kimsin diyü sormayan Kıyan Selçuk oğlu Delü Tundar,*
- *Aygır Gözler suyından at yüzdüren, elli yidi kalenün kilidin alan Eylik Koca oğlu Dülek Evren,*
- *Koşa burcdan kayın okı eglenmeyen Yağrınıcı oğlu İlalmış,*
- *Üç kerre yağı görmese kan ağlayan Toğsaun oğlu Rüstem,*
- *Yirün bir uçından bir uçına yetem diyen Soğan Saru,*

Ozan kiyafetine giren Bamsı Beyrek Salur Kazan'ın zenginliğini, cömertliğini, yigitliğini şöyle över;

*Alar sabah sapa yirde dikilende ağ-ban ivlü
Atlas-ile yapılanda gök sayvanlu
Tavla tavla çekilende şahbaz atlu
Çağıruban dad virende bol çavuşlu
Yaykandığında yağ dökülen bol nimetli
Kalmış yigit arhası Beze miskin umudu
Bayındur Hanun güyegüsi Tülü kuşın yavrısı
Türkistanun direği Amit suyunun aslanı
Karaçuğun kaplanı Konur atun iyesi
Han Uruzun babası (*Ergin 1995, 144*)*

Aynı övgüyü Kazılık Koca oğlu Yigenek Bayındur Han için yapar, sadece son satırını devletli han meded, diye birir. (*Ergin 1997, 201*)

Hikâyelerde beyler ve bey oğulları için gürbüz er, cılasun, cılasun yigit, yaman yigit gibi ifadeler kullanılır ve onların becerileri tasvir edilir. Mesela, Kan Turalı yügrük atın yügürdüp, güzrin göge atar inüp yire düşmedin kavrar tutar bir kahraman olarak övülür.

Oğlunu Depegöz'den kurtarmak isteyen hatun, Basat'ın kahramanlığını överek ondan medet umar

*Avucına sığmayan elüklü oğlu
Erdil teke buynuzından katı yaylu*

*İç Oğuzda taş Oğuzda adı bellü
Aruz oğlu hanum basat mana meded (Ergin 1995, 209)*

Dede Korkut'ta hünerleri övülen beylerden biri de Begil'dir. Hikayede, Salur Kazan'ın ne atın ögdi ne kendin ögdi,. Amma Begil-ün hünerin söyledi, diyerek, Begil'in hüneri anlatılır; 363 alp ava binse, kanlu geyik üzerine yoruyuş olsa, Begil ne yay kurar-idi, ne oh atar-idi, heman yayı bileginden çıkarur-idi, buğanun, sığınun boynına atar-idi, çeküp turgurur-idi..... (Ergin 1995, 216)

5- Kadınların, kocaların, sevgililerin ve diğer aile bireylerinin övgüsü

Aile bireylerinin övgüsü hemen hikâyelerin girişinde dini motiflerle bir arada yer alır. Dede Korkut aile bireylerinin övgüsüne helal diye adlandırdığı kadınla başlar ve teker teker baba ve diğer aile bireylerinin övgüsü ile devam eder- Dizin basup oturanda halal görklü, dulumından ağarsa baba görklü. Ağ südin toya emzürse ana görklü. Sevgülü kardaş görklü. Yanal ala iv yanında dikilse gerdek görklü, uzunca tenefi görklü. Oğul görklü. Kamusına benzemedi cümle âlemleri yaradan Allah Tanrı görklü.

Kadınlar Dede Korkut Hikâyeleri'nin esas kahrmanlarındandır. Hikayelerde erkekler kadar kadınların da üstün vasıfları tasvir edilerek yüceltilmiş ve daha önce yapılmış bir çok araştırmalarda (Bars 2008, Bayat 1985, Birgül-Kahya 2000, Duran 2004, Ekici 2000, Günay 1998, Kaplan 2003, Öncül 2008, Şen 2003) belirtildiği gibi idealize edilerek anlatılmıştır. "Hikayelerdeki kadın kahramanların güzellik, asalet, zeka, akıl, iyi yetişmiş olma, devleti en üst makamda temsil edebilme, muktedir olma, iyi ata binme, silah kullanma, savaşabilme gibi özelliklerinin yanısıra, yardımseverlik, cömertlik, sadık ve eşine yardımcı bir hayat arkadaşlığı gibi Türk kadınının ortak özelliklerine de sahip olduğu gösterilmiştir" (Duran 2004, 32). Dede Korkut Hikâyeleri'nde hanımlar sadece kadın olarak değil, aynı zamanda eş, anne, kız kardeş olarak övülmüş, anne olmaya verilen değer, anne sütünün en ölümcül hastaya şifa getireceği vurgusuyla yüceltilmiştir. Daha hikâyelerin giriş kısmında Korkut'un dilinden ozan kadınların tasnifine ve övülecek özelliklerine yer verir- ... Birisi ivün tayağıdır. Ozan, ivün tayağı oldur ki, yazıdan yabandan ive bir konuk gelse, er adam ivde olmasa, ol anı yidürür, ağırılar, azizler gönderür. Ol Ayişe Fatıma soyıdır hanım.

Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyının beyanında Dirse Han hatununu şöyle yüceltir (Ergin 1997,79);

*Berü gelgil başum bahtı, evüm tahtı
İvden çıkup yoriyanda selvi boylum
Topığında sarmaşanda kara saçlum
Kurılı yaya benzer çatma kaşlum
Koşa badem sığmayan tar ağızlum
Güz almasına benzer al yanaklum
.....*

Karşılıklı olarak Dirse Han'ın hatunu da kocasına övgüyle şöyle karşılık verir;

*Berü gelgil başum bahtı, evüm tahtı
Han babamun güyegüsi, kadın anamun sevgüsi
Atam anam virdiği, göz açuban gördüğüm*

Dirse han kendi elindeki kız gelini ağ yüzlü, ala gözlü ifadeleriyle anlatır. Salur Kazan'ın İvi Yağmalandığı Boyu Beyan İder hikâyesinde şarap süzen Tokuz kara gözlü, hub yüzlü, saçı ardına örülü, göksi kızıl düymelü, elleri bileğinden kınalı, parmakları nigarlu, mahbup kâfir kızların anlatısı aslında dönemin Türkçesinin methetme gücünü göstermesi açısından da önemlidir. (Ergin, 1997, 95)

Kazan Beyin oğlu Uruz'un tutsak olduğu hikâyede Han kızı boyu uzun Burla Hatun kocası Kazan Hanı şöyle yüceltir;

*Berü gelgil Salur Bigi Salur görki
Başum bahtı evüm tahtı
Han babamun güyegüsi
Kadun anamın sevgüsi
Göz açuban gördüğüm
Könül virüp sevdüğüm
Big yigidüm Kazan ....*

Deli Dumrul'un hikâyesinde Deli Dumrul babasını ak sakallu aziz izetlü canum babam ifadeleriyle yüceltir. Deli Dumrul'un karısı da kocasını koç yigidüm, şah yigidüm şeklinde över. (Ergin 1997, 183)

Kan Turalı da nişanlısu Sarı Selcan'a görklüm diye yücelterek hitap eder ve kendisini şöyle yüceltir

*Yapal yalap yalabıyan ince tonlum
Yir basmayup yoriyan selvi boylum
Kar üzerine kan tammış kibi kızıl yanaklum
Koşa badem sığmayan tar ağızlum
Kalemciler çaliduğu kara kaşlum
Kurumsı kırk tutam kara saçlum
Aslan uruğu sultan kızı ..... (Ergin 1997, 194.197)*

Begil'in eşi Bayındur hana küsererek gelen eşini altun tahtum iyesi bigüm yigit diye yüceltir.

6- Kahramanların kendilerine övgüsü ve övülme isteği

DKH'te kahramanların kendi hünerlerini övdüğü epizotlar da vardır. Bunlardan biri Kan Turalı'yı yolundan alıkoymaya çalışan babası Kanlı Koca'ya verdiği cevaptır.

*Alp ere korku virmek ayıp olur
Dolamaç dolamaç yollarını
Kadir kor ise dün ile yortam
Atlu batıp çıkamaz anun balçığına kumlar döşeyem
Ala yılan sökemez ormanını
Çakmak çakup oda yakan
Kadir kor ise yapam yıkam*

Dede Korkut Hikâyeleri'nin kahramanları kendi güçlerine, zekalarına güvenen, sahip oldukları becerilerle övünen, özgüveni yüksek yiğitlerdir.

*Hey kırk işüm kırk yoldaşum
Yüğrük olsa yarışsam
Güçlü olsa güreşsem
Hak taala inayet eylese
Üç canavarı öldürsem
....*

Dede Korkut'ta övgü bir anlamda özendirme ve heveslendirme aracı olarak görülmektedir. Mesela, almas cıda kibi buynuzu-yla mermer taşı yoğurd peyniri kibi diden buğayı yenmek için Kan Turalı kırk eşi kırk yoldaşına kopuz getirip kendisini övmesini ister. Bu istek üzerine kırk yoldaşı Kan

Turalı'yı yenmek için motive eder

*Sultanum Kan Turalı
Kalkubanı yiründen turmadun mı
Yilisi kara kazılık atun binmedün mi
Arku bili Ala Tağı
Avlayuban kuşlayuban aşmadun mı
Babanun ağ ban işiğinde Karavaşlar inek sağar görmedün mi
Buğa buğa dedükleri
Kara inek buzağusu degül -midür
Alp erenler karımından kayurur mı olur*

Zekası sayesinde bu dünyayı erenler akıl ile bulmuşlardır, düşüncesiyle buğayı yenen Kan Turalı aslanı yenmek için de kırk yoldaşının kopuz götürerek kendisini övmesini ister;

*Sultanum Kan Turalı
Ağça sazlar içinde saru gönler görüben taylar basan
Avun tamarin delüben kanın soran
Kara polat öz kılıçdan kayıtmayan
Ağça tozlu katı yaydan dürsinmeyen
Ağ yelekli ötkün ohdan kayıtmayan
Canavarlar serveri kağan arslan kıran
Ala köpek enüğine kendüzin taladur mi*

Alp yigidlar savaş günü karımından kayurur mı .....(Ergin 1997, 190) şeklinde Kan Turalı'nın rakibini küçün göstererek onu yenmek için güdüler. Yine aynı hikayede deveyi yenmek için de kolca kopuzum çalun öğün meni, der

*Kap kayalar başında yuva tutan
Kadir ulu Tanrıya yakın uçan
Mancılığı ağır taşdan gızıldayub katı inen
Arı gölün
Ördüğün sakıyup alan
Kaba üyge dip yorır-ken tartupüzen
Karıncuğı aç olsa kalkup uçan
Cümle kuşlar sultanı çal-kara kuş
Kanadı-y-ile saksığana kendüzin şakıdur mı
Alp yiğitler kırış günü karımından kayudur mı (Ergin 1997, 192)
Kazılık Koca oğlu Yigenek rüyasında dayısı ile söyleşirken, dayısı kendisini şöyle över,
Yetdigünde yil yetmez-idi yidi urgunum
Yeni bayırın kurdına benzer idi yigitlerüm
Yidi kişi -u-ile kurulır idi menüm yayum
Kayın talı yeleşinden som altunlu menüm ohum ..... (Ergin 1997, 202)*

Hikâyelerde, yukarıdaki satırlardan da anlaşıldığı gibi kahramanlar sadece kendilerini değil, aynı zamanda onlara kahramanlığı yaşatan atlarını, silah ve yoldaşlarını da överler. Kendini övmenin Oğuz beyleri tarafından hoş karşılanmadığı da Salur Kazan'ın dilinden söylenmiştir. Kendisini övmesini istediği düşmana yaptıklarını anlatarak meydan okur-

*Bin bin erden yağı gördüm -ise öyünüm didüm
Yigirmi bin er yağı gördüm-ise yıylamadum
Otuz bin er yağı gördüm-ise oan saydum
Kırk bin er yağı gördüm-ise kıya bakdum*

*Elli bin er gördüm-ise el vermedüm
Altmış bin er gördüm-ise aytışmadum
Seksen bin er gördüm-ise segsenmedim
Togsan bin yağı gördüm- ise tonanmadum
Yüz bin er gördüm-ise yüzüm dönmedi
Muhammed dini aşkına kılıç urdum
Ağ meydanda yumrı başı topça kesdüm
Anda dahı erem bigem diyü öginmedüm
Öginen erenleri hoş görmedüm
.....*

*Yüksek yüksek kara tağdan taş yuvarlansa
kaba ökçem uyluğum karşu tutan Kazan er-idüm
Firavun şişler yükleyüp yirden çıksa
Kaba ökçemile perçin kılan Kazan er-idüm
Kaba kaba bigler oğlu gavga kılsa
Kamçı salup tindüren Kazan er-idüm
Kara pusarık delü kopsa
Kara koçumın kulağı görünmez olsa
Kayrı eren kulağuzsuz yol yanılsa
Kılağuzsuz yol başaran Kazan er-idüm
Yidi başlı ejderhaya yetüp vardum
heybetinden sol gözüm yaşardı
hey gözüm namert gözüm muhannet gözüm
bir yilandan ne var ki, korhdum didüm
anda dahı erem bigen diyü öginmedüm
Öginen erenleri hoş görmedüm
..... (Ergin 1997, 236)*

7- Doğadaki varlıkların övgüsü, dağların, toprağın, suyun, ağaçın, hayvanların, kuşların ve eşyaların övgüsü

Dede Korkut Hikâyeleri'nde övgü sadece insanları değil, aynı zamanda doğadaki varlıkları, dağı, toprağı, suyu, ağacı ve hayvanları, kuşları da kapsamakta ve bu varlıkları kutsamaktadır. Bunlardan ilkinde daha hikâyelerin girişinde Yanaşup yola girse buğur görklü, ifadesiyle devenin övgüsü ile başlanır. Dirse hanın hatunu Dirse Han'ı överken, yilisi kara kazılık atun, göksi güzel kaba tağın gibi ifadelerle onun atını ve çıktığı dağı da yüceltir. (Ergin 1997, 86) yine aynı boyun hikâyesinde Dirse hanın hatunu suları akan, otları biten, geyikleri kaçan Kazılık dağına kargış ederken onu doğal özellikleriyle över.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kahramanların yiğitliği övülürken onların silahları, atları da kendileriyle birlikte övülür. Yiğitler kara polat öz kılıncın beline kuşanır, ağ tozluca katı yayın eline alır, altun cıdasın eline alır, bidevi atın biner, kırk yigidin yanına alır (Ergin 1997, 91) öyle düşman üstüne gider.

Dirse han esir düştüğü zaman onu kurtarmaya gelen oğlunu geri çevirmek için yaptığı soylamada kendi malını boynı uzun bidevi atlar, kaytabanda kızıl teve, altun başlı ban ivler olarak över (Ergin 1997, 93). Aynı şekilde Dede Korkut'un her savaş ve sıkıntı sonrası zafer üzerine yaptığı alkış incelendiğinde, alkış yaparken övdüğü de görülmüktedir. Yırlü kara tağların yıkılmasun, kölgelice kaba ağacın kesilmesün, kamın akan görklü suyun kurımasın, kanatların uçları kırılmasun, çapar-iken ağ boz atun büdremesin, çalışanda kara polat öz kılıncun gedilmesün, dürtişürken ala gönderün

ufalanmasun, ağ pürçekli anan yiri cennet olsun, ak sakallı baban yirü uçmağ olsun...

Övgü Dede Korkut Hikayeleri'nde haberleşmek, mükafatlandırmak, birisini veya bir şeyi takdir ve takdim etmek için sahip olduğudu meziyetlerin nazım veya tahkiye yoluyla anlatılmasıdır. Doğa varlıklarının ve hayvanların meziyetlerinin anlatılarak medet umulduğu boylardan biri Salur Kazan'ın evinin yağmalanması boyudur. Salur Kazan evi yağmalandıktan sonra önce kutsal sayılan suyla haberleşmek için onu yüceltir;

*Çağnam çağnam kayalardan çıkan su Ağaç gimileri oynadan su
Hasan ile Hüseyinün hasreti su Ayşe ile Fatmanun naigahı su
Şahbaz atlar gelüp içtiği su Kızıl develer gelüp kiçdüğü su
Ağ koyunlar gelüp çevresinde yatdığı su .....*

Kurtu kutsayan eski Türk inancını, “kurt yüzü mübarektir” diye düşünerek ordusunun haberini almak için kurtu yücelten Salur Kazanla görüyoruz.

Karangu akşam olanda günü toğan	Karı le yağmur yağanda er gibi turan
Kara koş atlar gördüğünde kişneşdüren	Kızıl deve gördüğünde buzlaşduran
Ağca koyun gördüğünde kuyruk çarpup kamçılayan	Arkasını urup berk ağlün arın söken
Karma ögeç semüzin alup tutan	kanlı kuyruk üzüp çap çap yudan
Avazı kaba köpeklere gavga salan	Çakmakluça cobanları dün ile yügürden
.....	

Salur Kazan kurttan sonra köpeğin gönlünü okşayarak ordusunun yerini sormak için onu över.

Karanku akşam olanda vaf vaf üren Acı ayran tökilende çap çap içen
Gice gelen hırsuzları korkudan Korkuduban şamatası-y-ile ürküden
.....

Hikayelerde övülen doğa varlıklarından biri de ağaçtır. Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un kendisini asacakları ağaçla söyleşi zamanı ağacı şöyle yüceltir

*Mekke ile Medinenin kapısı ağaç Musa kelimün asası ağaç
Büyük büyük sularun köprüsü ağaç Kara kara denizlerin gimisi ağaç
Şah-ı merdan Alinün Düldül'inün eyeri ağaç Zülfikar'un kını-y-ile kabzası ağaç
Şah Hasan-ile Hüseyin'ün bişigi ağaç Eger erdür eger avratdur korhısı ağaç
Başun ala bakar olsam başsuz ağaç Dibün ala bakar olsam dıbsüz ağaç
.....*

Dede Korkut'ta konur atlar, şahbaz atlar, alaca at, boz aygır, kızıl develer gibi ifadelerle övülen binek hayvanları içinde at son derece değerlidir. Kahramanın dostu, dar günün dayağı yoldaşdır. Esarete kâfirin yilkısı içine giren Bamsı Beyrek'i görüp tanıyarak iki ayağı üzerine durarak kişneyen Boz aygırı Beyrek şöyle över.

*Açuk açuk meydana benzer senün alınçuğun
İki şeb çırağa benzer senün gözşügezün
İbrişime benzer senün yiliçüğün
İki koşa kardaşa benzer senün kulaçuğun
Eri muradına yetürür senün arhaçuğun
At dimezem sana kartaş direm kartaşumdan yig
Başuma iş geldi yoldaş direm yoldaşumdan yig (Ergin 1995, 136)*

*Bamsı Beyrek tutsaklıktan dönüp geldiğinde yayı ile de söyleşir ve yayını över
Tul tulara girdüğüm tulararı
Duharluyı kodduğum yağı yurdu
Elümde kıl kislüm aygır malı
Aygır verüp aldığım ağ tozlu yaylum
Buğa virüp alduğum boğma kirişüm
.....(Ergin 1995, 136)*

SONUÇ

Dede Korkut Hikayeleri'nde övgü geleneğini incelediğimiz bu çalışmada kağanların, beylerin gördükleri işlerle (*milleti birlik etme, var etme, doyurma, giydirme, kondurma*) vafedildiği, övgülerin kaynağının Türklerin günlük yaşantıları, geçmişteki olaylar ve hayat tecrübeleri olduğu anlaşılmaktadır. Hem Orhun Abidelerinde hem de sonraki Uygur dönemi şiirlerinde, hem de Dede Korkut Hikayeleri'nde "*aç halkı doyuran, çıplak halkı donatan, gündüz oturmayan, gece uyumayan, milleti yok olmaktan kurtaran, en değerli hazinesini, servetini halkıyla paylaşan, ona var olabilmenin stratejisini anlatarak gelecek bekası için yol gösterip, kılavuz olarak bunu taş a vurdurtan, fetihler yapan, toprağını, elini kollayan koruyan, hatta yedi başlı ejderha gibi mitolojik unsurları yenerek hüner gösteren ve bununla övünmeyecek kadar alçakgönüllü*" kağanlar, beyler övülmektedir. Dede Korkut Hikayeleri'ndeki övgüye Orhun Abideleri'nden farklı olarak İslami unsurların girdiği, yüzü görklü Muhammed Nebi uğruna savaşlar verildiği, kiliselerin alınarak camiler yapıldığı, ezanlar okutulduğu ve bunun bir övünç kaynağı olarak anlatıldığı görülmektedir.

Türk övgü geleneğinde dikkat çeken hususlardan birisinin de kağan ve hükümdarların kuta sahip olmaları inancının devam etmesi ve bunun övgü olarak eserlerde yer almasıdır. İslamiyet sonrası edebî geleneğimizde de hükümdarlara duyulan sevgi ve saygının temelinde İslamiyet öncesi dönemdeki "*hakanların kutla donatılmış olduğu*" inancının önemli rolü olduğunu düşünmekteyiz.

Övgü Dede Korkut Hikayeleri'nde haberleşmek, mükafatlandırmak, birisini veya bir şeyi takdir ve takdim etmek için sahip olduğu meziyetlerin nazım veya tahkiye yoluyla anlatılmasıdır. Dede Korkut Hikâyelerinde övgü sadece insanları değil, aynı zamanda doğadaki varlıkları, dağı, toprağı, suyu, ağacı ve hayvanları, kuşları da kapsamakta ve bu varlıkları kutsamaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde kahramanların yiğitliği övülürken onların silahları, atları da kendileriyle birlikte övülür. Dede Korkut Hikayeleri'nde övgü bir anlamda özendirme, heveslendirme, aynı zamanda düşmana meydan okuma aracıdır.

Araştırma Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki övgülerin hiç birisinin abartılı, gerçek dışı unsur içermediğini göstermektedir. Yapılan övgüler içinde bilinen 12 hikaye ve bir mukaddimede anlatılmayan bazı unsurlar olmakla birlikte, Dede Korkut Hikayelerinin bilinen Oğuzname'nin bir hissesi olduğu ve en son bulunan Salur Kazan'ın 7 başlı ejderhayı yenmesi boyu, Dede Korkut Hikayelerinin dolayısıyla Oğuzname'nin daha bulunmayan hikayelerinin varlığına ve bir gün mutlaka bulunarak tamamlanacağına olan inancımızı da artırmış oldu.

KAYNAKLAR

- Ayan, Altan (2005). “Orhun Abidelerindeki Liderlik ve Yönetim Anlayışının Değerlendirilmesi” http://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2015_495.pdf (Erişim Tarihi: 04.11.2016)
- Bars Mehmet Emin (2008), “ dede Korkut Kitabında At, Kadın, Silah” Turkish Studies\ International Periodical Journal for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3\2\, İstanbul
- Babaşov, Mehemmedeli (2012). “Yenileşme dövrü edebiyatının tarihi kökleri ve poeziyasının seciyeyi hüsusiyetleri”. http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1028_315.pdf (Erişim Tarihi: 01.11.2016)
- Banarlı, Nihat Sami (1987). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: MEB Yay.
- Bayat Haydar (1985), Dede Korkuttan günümüze Kadın Tipleri, Türk Folkloru, S. 73,s.3-4
- Birgül-Kahya Alev (2000), “Dede Korkut Hikayelerinde kadının Konumu”, Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni, AKM yay. (19-21 Ekim 1999, Ankara), s. 229-244
- Duran Hamiyet (2004), “Burla Hatundan Terken Hatuna”, Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.79, s.32
- Ekici Metin (2009), “Dede Korkut Hikayelerinde kadın Tipler”, Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni, AKM yay. (19-21 Ekim 1999, Ankara), s. 123-138
- Ergin, M. (1964). Dede Korkut Kitabı. Ankara: TDK Yayınları.
- Ekici, M. (1995) Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri. Ankara: ATKM Başbakanlık Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1973). Dedem Korkut’un Kitabı. İstanbul: MEB Basımevi.
- Kaplan, M. (1991). Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III-Tip Tahlilleri. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1985). Dede Korkut Destanında Sosyal Hareketler. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Uluslar arası Dede Korkut Bilgi Şöleni,(19-21 Ekim 1999), Ankara: ATKM Yayınları.
- Yakıcı, A. (2007). “Dede Korkut Kitabında Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Aşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi”. Milli Folklor,73,40-47.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2007). Başlangıçtan 20.yy’a Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yay.
- Ergin, Muharrem (1992). Orhun Abideleri. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Gasımova, Aide (2007). Cahiliyet Araplarının Egli-Menevi Durumu. Bakı:Nurlan Neşriyatı.
- Günay Umay (1998), “Dede Korkut Hikayelerinde Karakterlerin Tahlili”, Milli Folklor, S.37, s.3-12.
- Has Hacip, Yusuf (1994). Kutadgu Bilig (KB). Haz.Arat R.R. Ankara: TTK Yay.
- Kaplan Mehmet (2003), “Dede Korkut Kitabında Kadın”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 21, s.123
- Karasar, Niyazi (2002). Bilimsel Araştırma Yöntemi. (11. Baskı), Ankara: Nobel Yayınları
- Klyaştorı, Sergey G. (1964). Drevnetyurkskie Runičeskie Pamyatniki kak İstočnik po İstorii Sredney Azii. (Tercümesi: Qedim Türk Run Abideleri Orta Asiya Tarihinin Menbeyi kimi. Bakı: Nauka Neşriyatı,

Ögel, Bahaeddin (1988). Türk Kültürünün Gelişme Çağları (*Genişletilmiş 3. Baskı*). İstanbul: TDAV Yay.

ÖNCÜL Kürşat (2008), “Dede Korkut Hikayelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı”, Turkish Studies, Turkish Studies\ International Periodical Journal for the Language, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3\2

Öznurhan, Halim. (2006). “Arap Şiirinde Fahr Teması”, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi: 149-160

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/neuifd/article/viewFile/5000125443/5000115266> (Erişim Tarihi: 15.12.2016)

Tekin, Talat (1986). “İslam Öncesi Türk Şiiri”. http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/tekin_03.pdf (Erişim tarihi: 11.11.2016)

Tetley, Gillies E. (2009). The Ghaznavid and Saljuq Turks: Poetry as Source for Iranian History. <http://www.irane7000saale.com/pdf-Iran-7000/Latin-Iranology/13-Ghaznavid%20and%20Seljuk%20Turk.pdf> (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

İnternet Kaynakları

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/50738>

https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39935004/S._Tulu_Dede_Korkutta_Yeni_okuma_onerileri.pdf?response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DDede_Korkutta_yeni_okuma_onerileri_ve_du.pdf&X-Amz-Algorithm=AWS4-HMAC-SHA256&X-Amz-Credential=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A%2F20190712%2Fus-east-1%2Fs3%2Faws4_request&X-Amz-Date=20190712T111413Z&X-Amz-Expires=3600&X-Amz-SignedHeaders=host&X-Amz-Signature=c b1e3645cfcad000311e63035dc8063fa6237a077e4e3b641b0b5f995866ce45

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/670229>

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/114272>

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/90393>